

Een haarpens en de betekenis van de kameleon in Afrika

De kameleon is een dier dat tot de verbeelding spreekt. Vandaar dat zijn afbeelding vaak te vinden is op rituele gebruiksvoorwerpen.

Afbeeldingen van kameleons komen in Afrika veelvuldig voor. De eigenschap om zich aan te passen aan de omgeving door de kleurpigmenten in zijn huid opnieuw te verdelen en zijn draaibare ogen maakt hem in de beleving van Afrikanen een bovennatuurlijk schepsel. Zijn primitieve voorkomen geeft hem een uitstraling van wijsheid en spiritualiteit. De Senufo zeggen: 'De kameleon loopt alsof hij al aanwezig was bij het ontstaan van de aarde toen de grond nog zacht was en schokte'.

Een spiraal

Bekijken we de haarpen nauwkeurig, dan zijn er twee dingen die opvallen. Ten eerste dat de twee kameleons een staart hebben die tegen de klok in naar boven tot een spiraal zijn gedraaid. Echte kameleons kunnen hun staart alleen met de klok mee naar onderen draaien om zich zo aan takken vast te klampen. De draaiing van de staart op voorwerpen moet dus wel een bijzondere betekenis hebben. Slechts spaarzaam komen afbeeldingen van kameleons voor waarbij de staart naar beneden is opgerold. In tribale uitingen is een spiraal een algemeen bekend motief. De betekenis die er aan wordt gegeven is verschillend in de diverse werelddelen. Sommigen beschouwen de spiraal als het symbool voor de zon, anderen als het portaal naar de spirituele wereld, het leven zelf of de eeuwigheid. De spiraal kan dus een symbool van schepping zijn. Maar draait de spiraal naar beneden dan kan het ook een krachtig symbool zijn van ontbinding, die tot chaos kan leiden, van wanorde en mislukking. Dit kan de verklaring zijn waarom de kameleon bij Afrikaanse

voorwerpen meestal een staart heeft die naar boven gekruld is. Ten tweede valt bij de haarpen op dat het twee dieren van ongeveer gelijke grootte zijn. Dit refereert aan tweelingen, die in grote delen van Afrika zowel als bijzonder of juist als een last worden gezien (zie het artikel van Dick Kraenburg op blz 8). Door hun gedeelde kennis en hun snelle, vaak gelijktijdige uitwisseling van gedachten kennen tweelingen een spirituele verbondenheid. Daarom zouden tweelingen de relatie tussen de geesten en de mensen eenvoudiger maken. De waarzeggers van de Guin (een volk in Zuid-Togo) gebruiken bronzen met twee kameleons om contact te leggen met de geestenwereld.

Zoeloe-mythe

De kameleon wordt niet alleen vanwege de symbolische betekenis van de krul van zijn staart vaak afgebeeld, maar ook omdat het dier zelf gezien wordt als het symbool van verandering en wijsheid. In veel Afrikaanse mythen en legenden neemt de kameleon een vooraanstaande positie in. Zo vertelt een Zoeloe-mythe dat de kameleon naar de aarde gestuurd werd om te vertellen dat de mensen onsterfelijk zouden zijn. De kameleon liep rustig naar de aarde en at onderweg wat fruit. Enige tijd later werd de hagedis naar de aarde gezonden met de boodschap dat de mens wel sterfelijk zou zijn. De hagedis racete weg en kwam op aarde aan, gaf zijn boodschap af en was terug vóór de kameleon de aarde had bereikt. Omdat de mensheid de boodschap van de hagedis had geaccepteerd kon dit niet meer worden veranderd.

Deze bronzen haarpen (24,5 cm) werd gedragen door Bwa-, Bobo- of Gurunsi-vrouwen. De pen is vervaardigd met behulp van de verloren-was-techniek.

smitwoud@xs4all.nl